

เศรษฐกิจสังคมกับแนวทางของพระพุทธศาสนา Socio-economic and Buddhism guidelines

สังฆรักษ์อนัน สุธิมนโน¹, ประเสริฐ ธิลา² และระพิน พุทธิสาร³
sangkhakaranan Sutthimano, Prasert Thiloa and Raphin Buddhisar
E-mail: pubpong73@gmail.com

บทคัดย่อ

การดำเนินชีวิตในปัจจุบันต้องหาเลี้ยงชีพเพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยสี่ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต และในยุคปัจจุบันที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากมาย จำเป็นต้องใช้ปัจจัยในการแสวงหาสิ่งเหล่านั้น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการ ปัญหาเศรษฐกิจ มีสาเหตุทั้งจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ดังนั้น เมื่อเศรษฐกิจโลกเปลี่ยนแปลงย่อมส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศไทย รวมทั้งเศรษฐกิจของชุมชนด้วย หลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ มีความขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติหน้าที่ การประกอบอาชีพที่สุจริต เก็บรักษาโภคทรัพย์ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย คบหาคนดีเป็นมิตร ผู้มีความสามารถ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเป็นอยู่พอสมควรได้ มีประหยัดเก็บไว้ อันเป็นหลักการดำเนินชีวิตให้เกิดความพอเพียงอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม เมื่อทำได้ครบเช่นนี้แล้วก็จะสามารถตั้งตัวได้ มีทรัพย์สมบัติ มีฐานะมั่นคง และมีความสุขในโลกนี้ ไม่ต้องทุกข์เพราะความยากจน เป็นลูกหนี้เขา เรื่องนี้เป็นวิธีแก้ปัญห เศรษฐกิจด้วย

คำสำคัญ: เศรษฐกิจสังคม, พระพุทธศาสนา

Abstract

To live at present, it is essential to earn a living in order to acquire four basic needs. Especially, with more facilities, people require factors to meet their demand. Economic problems are caused by both internal and external factors. Unsurprisingly, the change in global economy affect national economies, including Thai economy and community economy. The principle of sufficiency economy is consistent with Buddha-Dharma principles appeared in Theravada Buddhist scriptures, namely, diligence in duty, doing honest occupation, self-preservation of wealth without harm or damage, good company; having a good friend and association with a good and wise person, and income-expenses balance for moderate spending and savings. These principles should be complied with to live sufficiently on the basis of morality. Once all of this has been accomplished, it is possible to

¹Doctoral student of philosophy program in Buddhist Management,
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

²Department of Political Science Faculty of Social Science
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

build up the fortune with wealth, stability and happiness in this world. There is no need to suffer because of poverty, being a debtor. The compliance with these principles is a solution for economic problems as well.

Keyword: Socio-economic, Buddhism

บทนำ

การดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพเพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และยิ่งในยุคปัจจุบันที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากมาย ก็ยังต้องใช้ปัจจัยในการแสวงหาสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านั้น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการ (ตามกิเลสที่มีในตัว) คนทุกคนย่อมต้องการความสุข ฆราวาสก็ต้องการอย่างหนึ่ง บรรพชิตก็ต้องการอีกอย่างหนึ่ง ความสุขที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้มี คือ ความสุขของฆราวาส (คิหิสุข) ประกอบด้วย สุขเกิดจากการมีทรัพย์ สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ สุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้ สุขเกิดจากการทำงานสุจริต ประเทศสังคมไทยนั้นเป็นสังคมหนึ่งซึ่งยอมรับพระพุทธศาสนา และได้รับการหล่อหลอมจากหลักธรรม คำสอน ในพระพุทธศาสนามายาวนาน วิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ตั้งแต่กำเนิดจนถึงตาย เกี่ยวโยงสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพระพุทธศาสนา แต่เมื่อสังคมโลกเปิดกว้างขึ้นทั้งในด้านสื่อสารมวลชน เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่นำพาให้สังคมไทยก้าวเข้าไปสู่กระแสแห่งยุคโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้สังคมไทยต้องเผชิญกับภาวะวิกฤติในหลายๆ ด้าน ได้แก่ วิกฤติการเมือง วิกฤติด้านเศรษฐกิจ วิกฤติด้านสังคม และวิกฤติด้านสิ่งแวดล้อม พระพุทธศาสนา จึงเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่จะสามารถนำหลักการสำคัญที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก มาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาในแบบองค์รวม เพื่อจะทำให้การแก้ปัญหาเป็นไปอย่างครบวงจร อันจะส่งผลดีกับการแก้ไขปัญหาวิกฤติต่างๆ ของสังคมไทยต่อไป ซึ่งหลักธรรมในการแก้ไขปัญหาสังคมต่าง ๆ มีได้ดังนี้

1) หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ

ในเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 3 ประการ ได้แก่

1.1 แนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและในทรงสนทนากับนักคิดไทย

1.2 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

1.3 หลักพุทธธรรมกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในสังคมปัจจุบันโดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร คือคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับแปล ตลอดจนเอกสาร ตำราวิชาการ ผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จากนั้น นำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงและหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในเอกสารข้างต้นมาศึกษาวิเคราะห์วิจารณ์ และเสนอแนะ ผลจากการศึกษาวิจัย พบว่า เศรษฐกิจพอเพียง จัดว่าเป็นเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ เป็นเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้และเพื่อ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยจะต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน กล่าวคือ ตั้งตัวให้มีความพอ กินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่ประโยชน์ส่วนตนหรือเพื่อการสร้างความเจริญให้ตนเองเท่านั้น เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอก็จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปได้

หลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวคือ มีความขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติหน้าที่การทำงานและการประกอบอาชีพที่สุจริต ฝึกฝนให้มีความชำนาญ และรู้จัก รู้จักใช้ปัญญาในการตรวจสอบหาวิธีการที่เหมาะสมที่สุด จัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี รู้จักคุ้มครอง

เก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย คบหาคนดีเป็นมิตร ไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย เลี่ยงเสวนาศึกษากับท่านผู้รู้ ผู้ทรงคุณ ผู้มีความสามารถ ผู้นำเคารพนับถือและมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพทางการงานรู้จักกำหนดรายได้ และรายจ่ายเป็นอยู่พอดีสมรายได้ ไม่ให้ฟืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ทำให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดและการเก็บหอมรอบริบไว้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม คือ หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ประการ ในคัมภีร์ พระพุทธศาสนา อันเป็นหลักการดำเนินชีวิตให้เกิดความพอเพียงอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม อันเป็นหลักจริยธรรมที่ดั่งาม สอนให้รู้จักความพอดี พออยู่ พอกิน ส่วนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในสังคมไทยนั้น พบว่า มีการประยุกต์ใช้ทั้งในระดับนโยบาย ระดับองค์กร และระดับบุคคล โดยในระดับนโยบายนี้ มีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9-10 เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและยั่งยืนของประเทศ ในระดับองค์กร พบว่า มีหลายหน่วยงานนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ มีการประยุกต์ใช้เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันของตนเอง (Prawitta Yansaro (Kumrat), 2554)

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้หลักในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน แก่ผู้ที่ยังเป็นฆราวาส คือ หลักประโยชน์ ปัจจุบัน ทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์ ในปัจจุบัน เป็นประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนามีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม 4 ประการ คือ

1. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น
2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา
3. กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี

4. สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่ทำได้(Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), Phra Dhammapitaka (Prayut payutto),2546) มักเรียกคล่องปากว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์

2) วิกฤตด้านเศรษฐกิจ

คนเราเมื่อเกิดมาแล้ว จะสามารถดำเนินชีวิตประจำวันไปได้อย่างมีความสุขความเจริญ ตลอดทั้งประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ของชีวิตจำเป็นต้องอาศัยเครื่องอุปโภคบริโภคนานาชนิดอย่างน้อยก็ต้องอาศัยปัจจัยสี่ คือ อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคและก็ต้องมีอย่างเพียงพอที่เรียกว่า อยู่ดีกินดีถ้าแต่ละคนมีการอยู่ดีกินดี ก็ย่อมจะทำให้สังคมมีความมั่นคง แต่ถ้าแต่ละคนซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมส่วนใหญ่นั้นมีความเดือดร้อนในเรื่องการกินดีอยู่ดี ก็ย่อมจะเป็นสาเหตุของความอ่อนแอไปสู่สังคม สังคมย่อมมีแต่ความเดือดร้อน เป็นหนี้เป็นสินกันมาก มีการทำผิดกฎหมายบ้านเมืองมีโจรผู้ร้ายมากขึ้นปรากฏการณ์ทางสังคมเช่นนี้ สาเหตุที่แท้จริงก็เนื่องมาจากปัญหาเศรษฐกิจ อันเป็นปัญหาที่สำคัญยิ่งในชีวิตประจำวันของมวลมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ต้องดิ้นรนในแต่ละวันก็ไม่ใช่อื่นไกลก็เพื่อปากเพื่อท้องที่เรียกว่า ทำมาหากินนั่นเอง

2.1 ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

1) ปัญหาการตั้งเนื้อตั้งตัวไม่ได้ มีคนเป็นจำนวนไม่น้อยที่เผชิญกับปัญหานี้ บางคนแม้มีหน้าที่การทำงานแล้ว บางคนจบการศึกษาเป็นผู้ใหญ่แล้ว บางคนถึงกับแต่งงานแล้ว บางคนมีงานทำได้รับเงินเดือนมากพอสมควร แต่ก็ไม่สามารถสร้างเนื้อสร้างตัวในทางเศรษฐกิจได้ บางคนแม้มีอายุมากถึงวัยกลางคนแล้ว หรือบางคนแม้เกิดในตระกูลที่ร่ำรวยแต่ก็ยังไม่สามารถยืนอยู่ด้วยลำแข้งของตนเองในทางเศรษฐกิจได้ และบางคนเคยมีฐานะทางเศรษฐกิจอย่างไร แม้กาลเวลาจะล่วงเลยไปหลายปีก็ตาม ก็ยังคงสภาพฐานะเดิมไม่สามารถยกฐานะทางเศรษฐกิจของตนให้สูงขึ้นกว่าเดิมได้ บุคคลต่างๆ ดังที่ได้ยกตัวอย่างมานี้เป็นผู้เผชิญกับปัญหาการตั้งเนื้อตั้งตัวไม่ได้ทั้ง ๆ ที่สภาพแวดล้อมภายนอกและตัวเองก็สูงวัยพอสมควรน่าจะประสบความสำเร็จมากกว่านี้ ปัญหาการตั้งเนื้อ

ตั้งตัวไม่ได้ น่าจะลดน้อยถอยลงมากกว่านี้ แม้มีครอบครัวแล้วก็ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นอยู่ หรือโตแล้วก็เหมือนไม่โต ชนิดที่เลี้ยงไม่รู้จักโต สำหรับปัญหาดังกล่าว ได้มีหลักคำสอนในทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นธรรมะเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจส่วนบุคคลและครอบครัวถ้าได้นำเอาไปเป็นแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจังและจริงใจในชีวิตประจำวันแล้ว ก็เชื่อได้ว่าจะสามารถแก้ไขปัญหการตั้งเนื้อตั้งตัวไม่ได้ได้อย่างแน่นอน หลักธรรมดังกล่าว มีดังนี้

2) ปัญหาการกระจายรายได้ ปัญหาทางเศรษฐกิจที่สำคัญมากเป็นปัญหาหนึ่งก็คือ ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน คนรวยก็รวยเหลือเกิน ส่วนคนจนก็จนมากเหลือเกิน หรือคนร่ำรวยมีจำนวนน้อยแต่มีรายได้มาก ขณะเดียวกัน คนจนมีจำนวนมากและมีรายได้ต่ำมาก เมื่อความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจมีเช่นนี้ ก็ย่อมทำให้คนจนมีความเดือนร้อนเป็นทุกข์และก็มีโอกาสที่จะยากจนมากยิ่งขึ้น เมื่ออยากจะทำอะไรก็มักจะติดขัดกลายเป็นอุปสรรคเป็นปัญหาไปเสียหมด และโอกาสที่จะต้องกู้หนี้ยืมสินก็มีมากขึ้น ความยากจนก็ตี การกู้หนี้ยืมสินก็ตี ล้วนแต่เป็นสาเหตุแห่งความเดือดร้อนทั้งสิ้น

3) ความขัดแย้งระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง ในการทำงานต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งของกลาง คือ เงินไว จับบายใช้สอยบำบัดทุกข์บำรุงสุข เมื่อมีงานทำ ก็ย่อมจะได้เงินเป็นค่าตอบแทน ดังคำขวัญที่ว่า "งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข" ก็ย่อมมีผู้ที่เป็นเจ้าของงานในฐานะนายจ้าง และผู้ทำงานในฐานะลูกจ้าง นายจ้างกับลูกจ้างนี้ ก็มักจะมีปัญหาขัดแย้งกันอยู่บ่อยครั้ง สาเหตุความขัดแย้งอาจมีมากมายหลายอย่าง เช่น ลูกจ้างไม่สนใจและรับผิดชอบ ต่อหน้าที่การงานเท่าที่ควร ขาดประสิทธิภาพในการทำงานหรือมีผลงานออกมาไม่เป็นที่พอใจของนายจ้าง ส่วนนายจ้างก็อาจจะไม่ปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน นายจ้างใช้วิธีปกครองลูกจ้างไม่เป็นธรรม หรือไม่เข้าใจชีวิตจิตใจ ของลูกจ้างที่ต้องการเรียกร้องให้ขึ้นค่าจ้างเนื่องจากค่าจ้างต่ำไม่เพียงพอต่อการครองชีพและนายจ้างไม่ยอมขึ้นให้เล้านี้ เป็นต้น ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นสังเกตได้ว่าความขัดแย้งต่างๆ ถ้าฝ่ายหนึ่งได้อีกฝ่ายหนึ่งมักเสีย เช่น ถ้านายจ้างขึ้น ค่าแรงค่าจ้างแก่ลูกจ้างนายจ้างก็จะรู้ว่า เป็นการเสียเพราะต้นทุนสูงขึ้น เป็นต้น แต่ความขัดแย้งส่วนมากเกิดขึ้น เนื่องจากลูกจ้างรู้สึกว่าคุณนายจ้างเอาเปรียบหรือปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม ลูกจ้างจึงมีการรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อเรียกร้อง สิ่งที่ลูกจ้างต้องการทำให้เกิดสมาคมลูกจ้างและการนัดหยุดงาน เป็นต้น เพื่อให้มีกำลังต่อรองกับนายจ้างในการ เรียกร้องสิ่งต่าง ๆ ที่ตนต้องการ มีการรวมกำลังลูกจ้างเพื่อเจรจาต่อรองกับนายจ้างและใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น นัดหยุด งานก็เพื่อให้เกิดอำนาจการเจรจาต่อรอง กล่าวคือ ถ้าอำนาจการเจรจาต่อรองของฝ่ายใดมากกว่าก็จะมีสิทธิมีเสียง มากกว่าในการเจรจา ด้วยเหตุนี้ ความขัดแย้งจึงมักจะเกิดขึ้นเสมอ โดยเฉพาะในการอุตสาหกรรมและสาขาอื่น ๆ นอกจากการเกษตร การหยุดงาน หรือการทำลายซึ่งกันและกัน จึงเป็นเหตุการณ์ธรรมดา ในระบบเศรษฐกิจ เป็นการ ทำให้สิ้นเปลืองทรัพยากรมนุษย์ ตลอดทำให้เกิดการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไปอย่างน่าเสียดาย เมื่อมีการหยุดงาน

4) ปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุม โจรผู้ร้ายปล้นทรัพย์สินของผู้อื่น นอกจากเป็นผู้ทำผิดกฎหมายบ้านเมือง เป็นอาชญากรนำความเดือนร้อนมาสู่สังคมแล้วยังเป็นผู้ประพฤติดิฉิธรรมและทำลายเศรษฐกิจของชาติอีกด้วย เพราะเป็นผู้เบียดเบียนเจ้าทรัพย์และถ่วงความเจริญ คือนอกจากตัวเองจะไม่ประกอบสัมมาอาชีพแล้วยังขัดขวางผู้อื่น ซึ่งทำการประกอบสัมมาอาชีพเพื่อประโยชน์และความเจริญของบ้านเมืองการแก้ปัญหาโจรผู้ร้ายจะต้องแก้ไขให้ถูกจุด และผู้ที่แก้ไขได้ดี ได้แก่ผู้เป็นหัวหน้าฝูงชนผู้ปกครองหรือผู้บริหารบ้านเมืองโดยจะต้องแก้ไขที่ปัญหาเศรษฐกิจ (Office of the National Culture Commission, 2530)

2.2 ผลกระทบต่อสังคมไทย

1) ในแง่ของปัจเจกบุคคล คนไทยยอมกินอยู่อย่างแร้นแค้นอดอยาก ไม่สามารถตั้งตนได้ เป็นต้น ไม่สามารถจะกระทำการอะไรตามที่ต้องการ

2) ในแง่ของสังคม ย่อมก่อให้เกิดช่องว่างเหลื่อมล้ำกันระหว่างคนรวยกับคนจนเป็นภาระของสังคมที่จะต้องให้ความช่วยเหลือ ก่อให้เกิดความล่าช้าในการพัฒนาประเทศ ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและความไม่มั่นคงทางสังคม ก่อให้เกิดปัญหาสังคมอื่นๆ ตามมาเช่น ปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น

3) ในแง่ของการเมือง เศรษฐกิจของชาติย่อมเป็นตัววัดคุณภาพของประเทศ คุณภาพของนักปกครองคุณภาพของประชาชน และการให้ความเชื่อมั่นระหว่างประเทศ

3) หลักการแก้ไขเศรษฐกิจในประเทศไทย

ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทยมีสาเหตุทั้งจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปัญหาทางด้านการเมือง ภัยธรรมชาติ ขาดแคลนเงินทุน เป็นต้น และปัจจัยภายนอก เช่น ราคาน้ำมัน วิกฤตเศรษฐกิจของประเทศคู่ค้า ความตกต่ำของเศรษฐกิจโลก เป็นต้น ดังนั้น เมื่อเศรษฐกิจโลกเปลี่ยนแปลงย่อมส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจประเทศไทย รวมทั้งเศรษฐกิจของชุมชนด้วย ปัญหาเศรษฐกิจของไทยที่สำคัญ ได้แก่

1. ปัญหาความยากจน ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศยังคงยากจน มีชีวิตความเป็นอยู่ในระดับพออยู่พอกิน

แนวทางแก้ไข คือ ถ้าในระยะสั้น ใช้การกระตุ้นการลงทุนและการจ้างงาน เพื่อให้ประชาชนมีรายได้ ส่วนแนวทางแก้ไขอย่างยั่งยืน คือ พัฒนาการศึกษเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

2. ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำหรือถดถอย ทำให้การลงทุนและการจ้างงานลดลง การว่างงานเพิ่มขึ้น รายได้ประชาชาติและการขยายตัวทางเศรษฐกิจลดลง

แนวทางแก้ไข คือ รัฐบาลวางนโยบายทางเศรษฐกิจ เพื่อกระตุ้นการบริโภค และการลงทุนของประชาชน ให้ใช้จ่ายซื้อสินค้าและบริการในประเทศ ทำให้ปริมาณเงินหมุนเวียนในระบบเพิ่มขึ้น หรือลดอัตราดอกเบี้ยเพื่อกระตุ้นการลงทุน ทำให้การจ้างงานเพิ่มขึ้น ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น

3. ปัญหาความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ เนื่องจากการเปิดเสรีทางการค้าในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกมากขึ้น ทำให้ประเทศต้องเผชิญกับการแข่งขันที่รุนแรงมากขึ้นทั้งในด้านราคา คุณภาพ และเทคโนโลยีขั้นสูงขึ้น

แนวทางแก้ไข คือ ภาครัฐการผลิตต้องปรับตัวเอง เพิ่มศักยภาพในการผลิตให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อให้สินค้าที่มีคุณภาพดี หรือทำให้สินค้าหรือบริการของตนมีเอกลักษณ์แตกต่างจากสินค้าหรือบริการผู้ผลิตรายอื่น

4. ปัญหาการว่างงาน เป็นปัญหาต่อเนื่องมาจากเศรษฐกิจตกต่ำทำให้ขายสินค้าไม่ได้ หรือมาจากไม่สามารถแข่งขันกับผู้ผลิตรายอื่น ๆ ได้ หรือเศรษฐกิจโลกตกต่ำ

แนวทางแก้ไข คือ รัฐบาลเข้ามามีส่วนกระตุ้นให้เกิดการลงทุนโดยรัฐบาลเองหรือส่งเสริมการลงทุนจากภาคเอกชน

5. ปัญหาการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม ช่องว่างของรายได้ที่ไม่เป็นธรรม สภาพความเป็นอยู่จึงแตกต่างกัน

แนวทางแก้ไข คือ รัฐบาลควรเข้าไปจัดสรรทรัพยากรให้เป็นธรรมอย่างทั่วถึง สร้างงานให้กับคนในชนบทหรือเพิ่มอาชีพเสริมให้กับผู้ที่รายได้ต่ำ จัดเก็บภาษีทางตรงในอัตราก้าวหน้าแล้วนำไปจัดสรรแก่ผู้ที่มีรายได้น้อย จะทำให้ช่องว่างในการกระจายรายได้ลดลง

6. การละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา เป็นการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาสินค้าและบริการ ทั้งของต่างประเทศ และภายในประเทศ ก่อให้เกิดผลเสียต่อการผลิต การลงทุนภายในประเทศ ส่วนในต่างประเทศไทยจะถูกตัดสินพิพาทจากประเทศที่ถูกละเมิดสิทธิทำให้มีผลต่อการส่งออก ความสามารถในการแข่งขันทางการค้าจะลดลง

แนวทางแก้ไข คือ จะต้องเพิ่มมาตรการการลงโทษทางกฎหมายและส่งเสริมโดยใช้มาตรการทางภาษี เพื่อลดราคาสินค้าที่ต้องตามกฎหมายใกล้เคียงกับสินค้าที่ละเมิดลิขสิทธิ์

7. ปัญหาเศรษฐกิจในชุมชน เศรษฐกิจของชุมชน คือ การทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน ได้แก่ การผลิต การบริโภค การซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิต ซึ่งมีลักษณะเป็นองค์รวมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน สืบเนื่องมาจากปัญหาต่าง ๆ ได้แก่

7.1 ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม เนื่องจากการใช้ทรัพยากรมากเกินไป และขาดการวางแผนในการใช้อย่างระมัดระวัง เช่น การใช้ดิน ใช้น้ำ ทำให้ขาดแคลนน้ำและดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของเกษตรกร

แนวทางแก้ไข คือ ภาครัฐและชุมชนจะต้องร่วมมือกันพัฒนา วางแผนในการใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างยั่งยืน เช่น การปลูกพืชหรือหญ้าแฝกที่ช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำ เป็นต้น

7.2 ปัญหาการขาดแคลนเงินทุน เนื่องจากขาดแคลนเงินออม ซึ่งส่งผลกระทบต่อการลงทุนในชุมชน

แนวทางแก้ไข คือ ส่งเสริมชุมชนให้มีกองทุนเพื่อให้กู้ยืมในการผลิตและพัฒนาอาชีพ โดยการระดมเงินออมของคนในชุมชน หรือหาแหล่งเงินทุนที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำให้แก่คนชน

7.3 ปัญหาขาดการจัดการในเชิงธุรกิจที่มีประสิทธิภาพ ที่นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายทางธุรกิจ ไม่สามารถนำเงินทุนของหมู่บ้านมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน อาจมีสาเหตุมาจาก ขาดข้อมูลข่าวสาร ความรู้ในการพัฒนาคุณภาพการผลิต และขาดความสามารถด้านการตลาดที่จะแข่งขันในตลาด

แนวทางแก้ไข คือ รัฐบาลรวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องเข้าไปจัดอบรมให้ความรู้และให้ศึกษาดูงานจากธุรกิจที่ประสบความสำเร็จ

7.4 ปัญหาขาดผู้นำในชุมชนที่มีความสามารถในการพัฒนา คนไทยในชุมชนไม่กล้าแสดงออก ทำให้ขาดผู้นำในการจัดการบริหารงานของชุมชนให้มีประสิทธิภาพ

แนวทางแก้ไข คือ การสร้างภาวะผู้นำให้กับสมาชิกในชุมชน ฝึกอบรมภาวะผู้นำให้กับคนในชุมชน และให้มีการประชุมรับฟังความคิดเห็นถึงปัญหาและแนวทางเพื่อร่วมกันการแก้ปัญหา

7.5 ปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่มีทักษะ แรงงานขาดความรู้และเทคนิคในการผลิต ทำให้ขาดประสิทธิภาพในการผลิต

แนวทางแก้ไข คือ จะต้องมีการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาอาชีพอย่างต่อเนื่อง (Somporn Sukkasem, 2542)

3) แนวทางแก้ไขวิกฤติและฟื้นฟูเศรษฐกิจสังคมอย่างยั่งยืน

รัฐบาลได้พยายามระดมกำลังแก้ไขวิกฤติของชาติอย่างเต็มที่ และใครมีข้อเสนอแนะอะไรก็ให้เสนอมานะ จะได้ช่วยกันแก้ไขวิกฤติของชาติ แต่การจะแก้ไขปัญหาวิกฤติของชาติได้อย่างแท้จริง ไม่ใช่อยู่ที่การช่วยเสนอแนะให้รัฐบาลเพิ่มมาตรการแก้ไขปัญหาก็ได้รอบคอบใหญ่ที่ผิดมาตั้งแต่ต้น มาตรการที่ฝ่ายประชาชนเสนอ เป็นมาตรการที่แตกต่างรวมทั้งขัดแย้งกับมาตรการที่รัฐบาลทำมาแล้วหลายมาตรการ และมาตรการรัฐบาลส่วนใหญ่ก็ล้มเหลว มีทั้งที่ซ้ำเกินไป และแก้ปัญหาได้น้อยเกินไป

การจะหาแนวทางและมาตรการในการแก้ไขวิกฤติของชาติได้ทั้งระบบและอย่างยั่งยืน ต้องการกรอบคิดใหม่ ที่เป็นไทจากกรอบคิดแบบ IMF โดยสิ้นเชิง กรอบคิดใหม่คือ จะต้องเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศเป็นด้านหลักเน้นการพัฒนาคน การแก้ปัญหาการว่างงาน และการปฏิรูปการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจ

สังคมเพื่อคนส่วนใหญ่ เน้นการพึ่งตนเองในระดับประเทศ และการสร้างความเข้มแข็งและอำนาจต่อรองของประเทศ อย่างถือเป็นเรื่องเร่งด่วนและสำคัญที่สุด

ส่วนเรื่องการพึ่งการลงทุนจากต่างชาติควรจะลดความสำคัญลงมา โดยรัฐบาลต้องพยายามต่อรองกับเจ้าหนี้ต่างชาติ ต่อบริษัทเอกชนไทยที่ลงทุนในต่างประเทศอย่างถึงที่สุด เราต้องมีอู่ไทยที่จะเป็นฝ่ายเลือกเปิดประตู ให้เฉพาะการลงทุนและการค้าระหว่างประเทศเท่าที่จำเป็น และเป็นประโยชน์ต่อคนไทยส่วนใหญ่เท่านั้น ไม่ใช่มุ่งทำทุกอย่างรวมทั้งการออกกฎหมายใหม่เพื่อเอาใจนายทุน นายธนาคารต่างชาติ ซึ่งเป็นแนวทางการแก้ไขที่ผิดพลาด ทำให้นายทุนต่างชาติที่มีอำนาจต่อรองหรือมีอยู่มากกว่าเอาเปรียบไทยได้มากยิ่งขึ้น นโยบายของรัฐบาลในรอบ 2 ปีทำให้ต่างชาติเข้ามาประมูลซื้อสินทรัพย์ที่รัฐบาลยึดจากสถาบันการเงินที่ถูกสั่งปิดในราคาต่ำมาก ๆ แล้วกลับมาขายคนไทยในราคาสูง โดยทั้งที่คนไทยเสียประโยชน์ไปเปล่า ๆ ธนาคารต่างชาติก็ซูดรูดดอกเบี้ยเงินกู้ที่มีส่วนต่างจากดอกเบี้ยเงินฝากสูงกว่าธนาคารไทยอย่างเห็นได้ชัดๆ

4) กรอบคิดในการแก้ไขวิกฤติ

กรอบแนวคิดใหม่ในการแก้ไขวิกฤติ คือ ต้องสร้างคนและเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองในระดับประเทศ (ซื้อขายกันเอง) เป็นสัดส่วนสูงขึ้น ลดการพึ่งพาต่างประเทศให้มีสัดส่วนน้อยลง เศรษฐกิจ คือเรื่องการใช้แรงงาน ใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ และสนองความต้องการสมาชิกได้มากที่สุด ส่วนเรื่องการเงินเป็นเพียงเครื่องมือเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจเท่านั้น ถ้าเราถ่วงต่อรองกับเจ้าหนี้ต่างชาติเพื่อขอลดภาระหนี้ และผ่อนผันการชำระหนี้ เจ้าหนี้คงต้องยอมเพราะก็ไม่มีทางเลือกอะไรเราได้มากนัก ส่วนปัญหาการคลังและการเงินภายในประเทศ ถ้าเราจัดการปฏิรูปเสียใหม่ ให้มีการจัดสรรกระจายการใช้ทรัพยากรใหม่ทำให้มีเงินหมุนเวียนเพื่อการลงทุน สร้างงาน และเพิ่มผลผลิตอย่างเหมาะสม เราก็จะสามารถกระจายเงิน (ที่คนรวย คนชั้นกลาง ยังมีอยู่มาก) เพื่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจได้ดีกว่าในปัจจุบัน

การแก้ไขวิกฤติจึงต้องมุ่งเน้นที่การปฏิรูปที่ดิน ปฏิรูปการเกษตร และปฏิรูปเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ในทุกด้าน เพื่อกระจายทรัพย์สินและรายได้ ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร สิทธิทางการเมืองและทางสังคมไปสู่คนส่วนใหญ่อย่างทั่วถึง ทำให้ตลาดภายในประเทศซึ่งมีประชากรเกือบ 62 ล้านคน เป็นตลาดที่ใหญ่พอที่จะฟื้นฟูเศรษฐกิจจากภายในประเทศเป็นด้านหลักได้ ควรมุ่งช่วยคนจนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ให้มีความรู้ มีรายได้เพิ่มขึ้นก่อน แล้วคนจนส่วนใหญ่ที่พ้นตัวก็จะช่วยซื้อสินค้าและบริการต่าง ๆ เป็นการช่วยคนชั้นกลาง และคนรวยให้สามารถขายสินค้าและบริการได้ เมื่อธุรกิจขายของได้ ก็จะใช้หนี้ธนาคารได้ เมื่อหนี้เสียลดลงและธนาคารปล่อยสินเชื่อเพิ่มได้ เศรษฐกิจที่ตกต่ำก็จะกระเตื้องได้

กรอบคิดใหม่ทางการเมือง ควรใช้อุดมการณ์สังคมประชาธิปไตย ซึ่งคัดสรรส่วนที่ดีของระบบตลาดการแข่งขันที่มีประสิทธิภาพ มาผสมกับส่วนที่ดีของสังคมนิยม มุ่งการกระจายทรัพย์สินและรายได้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และความเป็นธรรมควบคู่กันไป อุดมการณ์แบบทางสายกลางค่อนข้างก้าวหน้าพยายามขจัดส่วนด้อยของระบบทุนนิยมที่มักนำไปสู่การผูกขาด และการเอาเปรียบ และส่วนด้อยของสังคมนิยมแบบเก่าที่ขาดแรงจูงใจ ขาดประสิทธิภาพ (Jaturong Boonyarattanasoonthon, 2559)

ดังงานวิจัยเรื่อง พระพุทธศาสนากับงานสังคมสงเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า คณะสงฆ์และสถาบันทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ได้เข้าไปสนับสนุนการทำงานสังคมสงเคราะห์ของสถาบันทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากสอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และเป็นการทำเพื่อประโยชน์สุขของมหาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแหล่งที่สวัสดิการของรัฐยังเข้าไปไม่ถึง โดยใช้วิธีการทำงานเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ โดยการสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือกับรัฐและชุมชนรวมทั้งองค์กรเอกชน และใช้สื่อช่วยในการเผยแพร่กิจกรรมต่าง ๆ ให้มากขึ้น

ที่สำคัญคือการสร้างความสมดุลระหว่างการทำงานสังคมสงเคราะห์กับการเผยแผ่ธรรม นอกจากนั้นพระสงฆ์ต้องมีความระมัดระวังด้านความประพฤติให้อยู่ในกรอบของพระวินัยและจารีตประเพณีในขณะปฏิบัติภารกิจให้การสงเคราะห์ประชาชนและยังช่วยเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำงานสังคมสงเคราะห์ของสถาบันทางพระพุทธศาสนาในสังคมพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท และสามารถนำไปใช้เป็นตัวอย่างสำหรับพระสงฆ์และวัดอื่น ๆ ที่ดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ในลักษณะที่คล้ายคลึงกันได้ (Pratum Angkoonroot, 2553)

5) สรุปทางเลือกในการผ่านวิกฤติเศรษฐกิจด้วยตัวเอง

ทางเลือกในการแก้ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจแบบเดิมคือเน้นการกู้หนี้เพิ่ม และการส่งเสริมให้ต่างประเทศเข้ามาซื้อกิจการมากขึ้น คือทางเลือกเดินตาม IMF แบบประเทศส่วนใหญ่ในลาตินอเมริกา ที่จะนำไปสู่การถูกครอบงำโดยทุนต่างชาติเพื่อประโยชน์ของคนรวย และคนชั้นกลางส่วนน้อย ทางเลือกนี้อาจจะทำให้เศรษฐกิจส่วนที่สัมพันธ์กับต่างประเทศฟื้นได้ในระยะสั้น แต่ไทยจะเป็นคนไข้อยู่ที่ต้องกลับไปพึ่งหม้อเลี้ยงใช้ IMF ทุก 10 ปี และไม่มีเอกราชทางเศรษฐกิจ และไม่มีเอกราชทางภูมิปัญญา

ทางเลือกใหม่ คือ การใช้ภูมิปัญญาและทางเลือกแบบไทย ที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแบบสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจภายในประเทศ เป็นด้านหลัก เน้นการพัฒนาคุณภาพคน การเพิ่มการจ้างงาน การระดมใช้ทรัพยากรในประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ การกระจายทรัพย์สิน ทรัพยากร รายได้ที่เป็นธรรม และการขยายตลาดภายในประเทศให้คน 62 ล้านคนมีอำนาจซื้อเพิ่มขึ้น ทางเลือกใหม่ คือ ประเทศจะต้องมีอธิปไตยที่จะจำกัดให้ต่างชาติมาลงทุน และเลือกค้าขายกับต่างชาติในสาขาและสัดส่วนที่เหมาะสม ในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์กับประชาชนส่วนใหญ่ในระยะยาวมากกว่าที่จะยอมถูกบีบบังคับ หรือถูกครอบงำให้ต่างชาติเข้ามาได้ตามใจชอบ ทางเลือกเดินใหม่ ๆ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์วิกฤตินั้นมีอยู่ ไม่ใช่ว่าการทำตาม IMF เป็นทางเลือกเดียวที่มีอยู่ในโลก แนวทางเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ เศรษฐศาสตร์เพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เศรษฐศาสตร์ที่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ มากกว่าการเพิ่มขึ้นของสินค้า เศรษฐศาสตร์ที่คำนึงถึงต้นทุนและผลได้เสียของสังคมมากกว่ากำไรของเอกชน เราล้วนสามารถชี้ทางให้เรานำไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขวิกฤติของชาติ ได้ถูกทางและยั่งยืนมากกว่าทางเลือกแบบ IMF (อ่าน วิทยากร เชียงกูล เศรษฐศาสตร์มิติใหม่ วิถีธรรม, 2542)

เป้าหมายการพัฒนาประเทศใหม่ควรเน้นการสร้างคุณภาพชีวิต สภาพแวดล้อมที่ดี การพัฒนาทางด้านศิลปวัฒนธรรม จิตใจ ค่านิยมที่ดีงาม แทนเป้าหมายเก่าที่เน้นการพัฒนาทางวัตถุ ซึ่งทำลายทั้งสิ่งแวดล้อม และค่านิยมที่ดีงาม.

6) พุทธศาสนากับการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ

การแก้ปัญหาเศรษฐกิจนั้น ก็เพื่อบำบัดหรือสนองความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ หรือจะกล่าวอย่างง่าย ๆ ก็เพื่อให้ประชาชนมีการอยู่ดีกินดี หรือมีมาตรฐานในการครองชีพสูงขึ้น ในทางเศรษฐกิจถือว่า ยิ่งมีการอยู่ดีกินดีด้วยเครื่องอุปโภคบริโภคมากเพียงใด ชีวิตย่อมมีความสุขและสะดวกสบายมากเพียงนั้น และเชื่อว่า เมื่อมีสินค้า และมีการบริการที่ผลิตได้ให้แก่ประชาชนโดยทั่วถึงมากยิ่งขึ้น ประชาชนก็จะมีความสุขและความเป็นอยู่ดีขึ้น ความสุขดังกล่าว จึงกล่าวได้ว่าเป็นความสุขในด้านวัตถุ จะกล่าวว่าความมุ่งหมายของเศรษฐกิจก็เพื่อจะสร้างความสุขใจด้านวัตถุให้แก่มนุษย์นั่นเอง ก็ย่อมเป็นการถูกต้อง พุทธศาสนาก็มีความมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์เช่นเดียวกัน แต่พุทธศาสนาแบ่งความสุขออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ โลภียสุข และโกตตรสุข โลภียสุข เป็นความสุขของปุถุชนหรือฆราวาสผู้ครองเรือน เป็นความสุขที่พัวพันกับทรัพย์สมบัติและวัตถุต่าง ๆ เป็นประเภทอามิสสุข คือสุขที่เจือด้วยอามิสสิ่งของ ความสุขทางเศรษฐกิจก็จัดอยู่ในความสุขประเภทนี้ เพราะเป็นความสุขของการแสวงหาและได้สิ่งของมาบำบัดความต้องการ ส่วนโลกุตตรสุขเป็นความสุขของ

ผู้สิ้นกิเลสอาสวะ และสำเร็จอรหัตผลแล้ว เป็นความสุขที่เที่ยงแท้ ยั่งยืน ไม่พัวพันอยู่กับวัตถุภายนอกหรืออารมณ์ใดๆ เป็นประเภทนิรามิสสุขหรือสุขไม่เจือด้วยอาภิส ซึ่งเป็นความสุขที่เกิดขึ้นได้จากการบรรเทาความต้องการ หรือทะยานอยากเสียได้ เป็นความสุขที่เกิดขึ้นจากการให้เสียสละ จะกล่าวว่าเป็นหลักเศรษฐกิจชั้นสูงในทางพุทธศาสนาก็ได้ (Phra Dhammapitaka (P.A.Payutto), 2542)

6.1 หลักของการพออยู่พอกินในพระพุทธศาสนา

1. ทัศนคติที่มีกตละ ประโยชน์ปัจจุบัน หรือหลักสร้างความสำเร็จทันตาเห็น บางที่ท่านเรียกว่า หัวใจเศรษฐกิจ (อ.อา.กะ.สะ.) อันเป็นคำสอนให้ตั้งเนื้อตั้งตัวได้ในทางเศรษฐกิจ 4 ประการ คือ

1) ต้องมีความหมั่น คือ มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต รู้จักใช้ปัญญาความสามารถจัดการดำเนินการไปให้ได้ผลดี ซึ่งเป็นทางให้ได้ทรัพย์ ข้อนี้นับตรงกับหลักเศรษฐกิจข้อแรก คือ Production หลักผลิตรายการ

2) ต้องการรักษา คือ ต้องรู้จักเก็บคุ้มครองทรัพย์ หน้าที่การงานและผลงานที่ตนได้มาหรือได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรนั้น ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสียโดยเฉพาะ ถ้าเป็นทรัพย์ ก็ต้องยิ่งรู้จักเก็บออม ข้อนี้นับตรงกับหลัก saving หลักเก็บออม

3) ต้องเลือกคบคนดีเป็นเพื่อน คือ เลือกคบแต่มิตรแท้ เพื่อนจริง ที่มีอุปการคุณ สมานสุขทุกข์ แนะนำประโยชน์ให้และมีความรักใคร่จริงใจ ถ้าดำเนินธุรกิจเป็นบริษัทหรือสหกรณ์ ก็จำเป็นต้องเลือกสมาชิกที่ดีตรงกับหลัก Cooperation หลักสหกรณ์

4) ต้องมีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เลี้ยงชีวิตแต่พอดีมิให้ผิดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ตรงกับหลัก Household Budget งบประมาณประจำบ้านหรือการวางแผนการใช้จ่ายประจำครอบครัวนั่นเอง

2. การเว้นจากอบายมุข (เหตุย่อเยยแห่งโรคทรัพย์) 4 ประการ คือ

1) จากความเป็นนักเลงหญิงนักเที่ยวผู้หญิง (แม้แต่ นักเลงชาย)

2) เว้นจากความเป็นนักเลงสุรานักดื่มสุราเสพติดประเภทต่าง ๆ

3) เว้นจากความเป็นนักเลงเล่นการพนัน

4) เว้นจากการคบคนชั่วเป็นมิตรสหาย

3. ต้องดำเนินตามกุลจิรัฎฐิติ เหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งดำรงอยู่ได้นาน 4 ประการ คือ

1) ของหาย รู้จักแสวงหาคินมา

2) ของเกาของซำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม

3) รู้จักประมาณความพอดีในการกินการใช้จ่าย

4) พอบ้านแม่บ้านเป็นผู้มีศีลธรรม

จากข้อมูล ก็สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจส่วนบุคคลหรือครอบครัวได้ เมื่อแก้ที่บุคคลหรือครอบครัวได้ ก็ถือว่าแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศชาติได้

4. หลักกตัญญูตา คือ ความรู้จักประมาณตนหรือรู้จักความพอดีในการแสวงหาทรัพย์ในทางที่ชอบไม่โลภมากจนเกินไป และเมื่อหามาได้แล้วก็ต้องรู้จักประมาณในการใช้จ่ายด้วยต้องไม่ให้ฟุ่มเฟือยจนเกินไป และต้องมีกตัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักตนเอง คือ ต้องรู้ตัวอยู่เสมอว่าเรามีชาติตระกูลยศตำแหน่ง หน้าที่การงานความรู้ความสามารถแค่ไหนเพียงไร แล้วต้องประพฤติตนให้สมกับภาวะนั้น ๆ อย่าหลงตัวเอง อย่าลืมตัวเองเป็นเด็ดขาด

เช่น เป็นนายจ้างจะต้องเอาใจใส่ดูแลในเรื่องค่าจ้างที่เป็นธรรมรวมทั้งสวัสดิการอื่น ๆ พระพุทธเจ้าได้ทรงวางวิธีที่นายจ้างจะพึงปฏิบัติต่อลูกจ้างไว้ 5 ประการ คือ

- (1) จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง เพศ วัย ความสามารถ
- (2) ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่
- (3) ให้สวัสดิการมีช่วยรักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้ เป็นต้น
- (4) มีอะไรได้พิเศษมา ก็แบ่งปันให้
- (5) ปลอยในสมัย คือ เลิกงานตามเวลา และให้โอกาสพักผ่อนรื่นเริงตามสมควร

การค้าขายเป็นอาชีพที่ยอมรับกันว่า เป็นอาชีพของพลเมืองดีประเภทหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงลักษณะของพ่อค้า ที่อาจสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจให้แก่ตนว่าต้องประกอบด้วยลักษณะ 3 ประการ คือ

- 1) จักขุมา มีหูตาไวกว้างขวาง สามารถจำแนกต้นทุน กำไร สินค้าต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีว่า สินค้าชนิดนี้ซื้อมาราคาเท่านี้ ขายราคาเท่านี้จะได้กำไรเท่าไร เป็นต้น
- 2) วิรูโระ มีความชำนาญชาญในการค้าเข้าใจในการซื้อสินค้าเข้า จำหน่ายสินค้าออก รอบรู้การตลาดอำนาจการซื้อของลูกค้า เป็นต้น ไม่ทำให้สินค้าของตนตกค้าง
- 3) นิสสยสัมปันโน เป็นคนมีหัวใจในทางการค้า และมีแหล่งเงินต่าง ๆ ให้การสนับสนุน เช่น คุ่นเคยกับเศรษฐกิจทบตี นายธนาคารให้ความเชื่อถือ สนับสนุนในด้านทุนดำเนินการ (Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto), 2539) เป็นต้น

5. หลักพุทธธรรมสำคัญ ที่ควรจะนำมาประยุกต์ได้กับลักษณะทั่วไปเศรษฐศาสตร์

- 1) เน้นการพึ่งตนเอง: ความหมายในทางพุทธธรรมคือ ความสามารถในการพัฒนาตนเองด้วยการพิจารณาอย่างแยบคาย เห็นความเป็นจริงของความจริงที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน ขณะที่ความหมายที่มักเข้าใจกันในทางเศรษฐศาสตร์
 - 2) เน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท: เป็นข้อที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดทั้งในแง่ความหมายทางธรรมและยังนำมาประยุกต์กับเศรษฐกิจได้
 - 3) เน้นอธิสว หรือการละเว้นจากการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรง: ประโยชน์ข้อนี้ ก่อให้เกิดความร่วมมือกันแทนที่จะเป็นการแข่งขัน ซึ่งมีทางเป็นไปได้ และเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดด้วยแต่สิ่งที่ต้องจัดออกไปอย่างสิ้นเชิงคือ ความโลภ
 - 4) เน้นการดำเนินชีวิต และประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์ สุจริต มีมานะอดทน สัมมาอาชีพะ: ข้อนี้จะเน้นการผลิต-ไม่ผลิต การบริโภค-ไม่บริโภค ในลักษณะที่ไม่เป็นผลดีแก่มนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เป็นการปฏิบัติธรรมหรือหน้าที่ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตส่วนหนึ่ง
 - 5) เน้นการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น: ข้อนี้ถือเป็นหัวใจของพุทธธรรม ในการดำเนินชีวิตไปตามทางสายกลางมุ่งเน้นสันติสุข ท่ามกลางในทางเศรษฐกิจ ที่ต้องแข่งขันกันอย่างดุเดือดเพื่อแย่งชิงผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลัก ถ้าหันมาร่วมมือกันสังคมก็จะได้รับประโยชน์มหาศาล
 - 6) พยายามละกิเลสและความโลภ: ความโลภนำไปสู่พฤติกรรมที่เน้นการเสี่ยง ที่มีผลกระทบต่อความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ เป็นสาเหตุสำคัญ ที่อาจจะนำความเสียหายในทางเศรษฐกิจมาสู่ตนเองและสังคม
 - 7) การเน้นความซื่อสัตย์ สุจริต มีความละเอียด และเกรงกลัวการทำความผิด: เน้นการมีจิตใจเป็นกุศล มีเจตนาหรือความตั้งใจดีต่อผู้อื่น จิตที่บริสุทธิ์ย่อมนำมาซึ่งจิตที่สงบและมีสติมั่นคง นำไปสู่ปัญญาและความพ้นทุกข์
- ดังนั้นวิจัยเรื่อง การแนะนำและแก้ไขปัญหาทางสังคมและการเมืองของ พระพุทธเจ้า ผลการวิจัยพบว่า การแนะนำเกี่ยวกับปัญหาทางสังคม ต้องถือหลักการทำตนให้เป็นคนดีก่อน แล้วจึงทำให้สังคมดีตามไปด้วย

โดยเน้นที่ ตัวคน มากกว่า ระบบ และเห็นว่าถ้าคนดี แม้ระบบจะบกพร่องอยู่บ้าง คนจะไม่หยิบฉวยช่องโหว่นั้นมาก่อกรรมทำชั่ว วิธีแก้ไขปัญหา ทางสังคม ให้แก่ไปตามสถานการณ์ แต่ตัวผู้แก้จะต้องมีใช้บาร์มีเป็นต้นทุน ซึ่งเรียกว่า ทศบาร์มี ๑๐ ประการ คือ ทานบาร์มี ศิลบาร์มี เนกขัมมะบาร์มี ปัญญาบาร์มี วิริยะบาร์มี ขันติบาร์มี สัจจะบาร์มี อธิฐานบาร์มี เมตตาบาร์มี และ อุเบกขาบาร์มีและที่สำคัญ คือ หลังจากแก้ปัญหาแล้วต้องเปลี่ยนศัตรูให้กลับมาเป็นมิตร แล้วให้การอบรมสั่งสอนเพื่อที่จะให้ผู้นั้นกลับเนื้อกลับตัวเป็นคนดีสืบไป (Amnuay Yotyotha, 2550)

สรุป

ข้อมูลเหล่านี้เป็นตัวอย่างหนึ่งของการนำเอาพุทธเศรษฐศาสตร์ ที่ได้จากพุทธธรรมไปประยุกต์ซึ่งอาจจะมองว่าเป็นเรื่องเพ้อฝัน แต่ถ้าหากทำได้ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่ดีกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันจะเป็นสิ่งเดียวกัน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมต่อไป เมื่อทำได้ครบเช่นนี้แล้วก็ย่อมที่จะสามารถตั้งตัวได้ มีทรัพย์สินสมบัติ มีฐานะมั่นคง และมีความสุขในโลกนี้ ไม่ต้องทุกข์เพราะความยากจน เป็นลูกหนี้เขา เรื่องนี้เป็นวิธีแก้ปัญหาเศรษฐกิจด้วย และบางท่านเรียกว่า หัวใจเศรษฐกิจ เมื่อมีทรัพย์สินสมบัติแล้วก็ต้องใช้ทรัพย์ พระพุทธองค์ทรงแสดงวิธีใช้ทรัพย์ 5 ประการ ได้แก่

- 1) ใช้เลี้ยงตัวและบุคคลใกล้เคียง เช่น พ่อแม่ ลูกเมีย ให้เป็นสุข
- 2) ใช้เลี้ยงเพื่อนและผู้เกี่ยวข้องให้เป็นสุข
- 3) ใช้จัดอันตรราย เช่น ความเจ็บไข้ของตนและผู้อื่น เป็นต้น
- 4) ใช้ทำพลี คือสงเคราะห์ญาติและพวกพ้อง ต้อนรับแขก ทำบุญอุทิศให้คนตาย ให้เป็นของหลวง เช่น การเสียภาษี เป็นต้น ใช้ช่วยบ้านเมือง
- 5) ใช้บำรุงสมณะผู้ประพฤติดี และในทางที่ควรอื่นๆ เช่น เพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นต้น (Phra Dhammapitaka (P.A.Payutto), 2540)

การนำหลักทฤษฎีนี้มีกตลปประโยชน์มาเป็นแนวทางในการมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันกับการแก้ปัญหาสังคมไทย ได้แก่

1. ด้านบุคคล ประกอบด้วย

- 1) การขาดความเพียร วิธีการแก้ปัญหาที่ตัวบุคคล คือการสร้างพฤติกรรมให้เป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียร การทำกิจหน้าที่ให้ถูกต้องเหมาะสมเพื่อให้สำเร็จประโยชน์สุขแก่บุคคลและส่วนรวม
- 2) การคบคนพาล การนำหลักกัลยาณมิตรตามาแก้ปัญหาชีวิตในการคบคนพาล ความมีกัลยาณมิตร คือมีผู้แนะนำสั่งสอน มีที่ปรึกษาเพื่อนที่คบหาและบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี
- 3) การฟุ่มเฟือยใช้ทรัพย์เกินฐานะ การนำหลักสมชีวิตามาแก้ปัญหาชีวิตการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ คือ การประหยัดเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก

2. ด้านครอบครัว ประกอบด้วย

- 1) การปฏิบัติตนในการครองตน สมาชิกในครอบครัวต้องปฏิบัติตนตามหลักการบริหารครอบครัว ๆ จึงจะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน การปฏิบัติตนในการครองตน ควรประพฤติและปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎระเบียบของศีลธรรมตามหลักทศ 6
- 2) ในการดำเนินชีวิตของการครองเรือน คู่หูสภานั้นจะต้องเรียนรู้ในสิ่งที่เป็นมงคลแก่ชีวิตตน และสังคมด้วยการปฏิบัติ และ

3) การปฏิบัติตนในการครองงาน ผู้หวังความสำเร็จและความเจริญรุ่งเรืองในการดำเนินชีวิตที่จะนำพาครอบครัวและสังคมประเทศชาติไปสู่ความสำเร็จทางธุรกิจการงาน

3. ด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย

- 1) ความพอประมาณ ดำเนินธุรกิจโดยหลักความพอดี
- 2) ความมีเหตุผล ดำเนินธุรกิจด้วยสติปัญญา ใช้ความคิดอย่างรอบคอบด้วยข้อมูลและเหตุผลที่เหมาะสม การมีภูมิคุ้มกัน ความสามารถหลีกเลี่ยงความเสี่ยงโดยไม่สร้างเหตุให้เกิดความเสี่ยงในการบริหารและดำเนินธุรกิจ
- 3) ความรู้ความสามารถคาดการณ์ สามารถตรวจสอบและประเมินสถานการณ์ในการดำเนินธุรกิจ
- 4) คุณธรรม ดำเนินธุรกิจด้วยคุณธรรมจริยธรรม ไม่เบียดเบียนผู้เกี่ยวข้องกับธุรกิจของตนเอง และไม่เบียดเบียนธุรกิจของผู้อื่น

จากข้อมูลความซื่อสัตย์และรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมจะต้องเป็นผู้รู้จักแบ่งปันเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ไม่เบียดเบียนผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นสัตว์หรือธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้คนในสังคมมีจริยธรรมและคุณธรรม (Manoon Mukpradit, 2547) เมื่อทำได้ครบเช่นนี้แล้วก็ย่อมที่จะสามารถตั้งตัวได้ มีทรัพย์สินสมบัติฐานะมั่นคง และมีความสุขในโลกนี้ ไม่ต้องทุกข์เพราะความยากจน เป็นลูกหนี้เขา เรื่องนี้เป็นวิธีแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจด้วย

References

- Amnuay Yotyotha. (2550). *Advice on and Solution of Social and Political Problems Given by the Buddha*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Jaturong Boonyarattanasoonthon. (2559). *Social welfare crisis solution society*. Bangkok: Fahapai company.
- Manoon Mukpradit. (2547). *The study of philosophy of economy development with the principles of Buddhism. Bachelor degree of doctor of Philosophy Disciplines of Buddhism*. Graduate school Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- PhraDhammapitaka (P.A. Payutto). (2542). *Buddhism development, people and society*. Bangkok: printing of religious affairs.
- PhraDhammapitaka (P.A. Payutto). (2540). *Constitution of life*. Bangkok: printing of religious affairs.
- PhraDhammapitaka (P.A. Payutto). (2539). *Fair to the development of life*. Bangkok: Buddhist Foundation.
- PhraBrahmagunabhorn (P.A. Payutto). (2546). *Dictionary of Buddhist terminology dictionary of Buddhist. The terminology Edition 10*. Bangkok: Printing Department of religious affairs.
- Phrawitta Yansaro (Kumrat). (2554). *Study the concept of sufficiency economy that is consistent with the Buddhist Dharma that appear in Buddhist scripture Theravada Buddhism. The Buddhist master degree courses disciplines of buddhism*. Graduate school: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Pratum Angkhonroot. (2553). *Buddhist institutions and social work*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Somporn Sukkasem. (2542). *The truth of life*. Bangkok: Bansomdejchaopraya rajabhat Institute.